

A KOMMUNISTA NEVELÉS ELMÉLETÉNEK KONCEPCIONÁLIS KÉRDÉSEI*

A kötet szerényen a főiskolai pedagógusképzés érdekében jelent meg. A szerzői kollektíva — véleményünk szerint — ennél sokkal többre vállalkozott s kitűnő hagyományt ápol. A 60-as években ugyanis a leningrádi Gerzen Pedagógiai Főiskola kollektívája több kézikönyvet bocsátott ki s a jelenlegi is sajátos választ ad a főiskolai munkán messze túlmutató kérdésekre. Úttörő vállalkozásnak tarthatjuk a kötetet két okból is. *A nevelési folyamat eddig részleteiben alig tárgyalt problémái* kerültek kimunkálásra a szerzői munkacsoport jóvoltából. Ugyanakkor a nevelőmunka gyakorlatának és a nevelés elméletének szoros összefüggéseit törekedtek a kötet írói a módszertani tapasztalatok összegezeként bemutatni az eddig ismert hazai és nemzetközi szakirodalomban szinte egyedülállóan. Így valamennyi fejezet egyszerre elméleti és módszertani jellegű s alkalmas arra, hogy az elméleti tájékoztatással, a kutatások legújabb eredményeinek általánosított kifejtésével egyidejűleg módszertani indíttatásul is szolgáljon.

A művet egységes nevelésméleti látásmódja s a kommunista nevelés egységes hatásrendszerként bemutatott kategóriásora teszi különösen jelentőssé. Ez a megközelítési mód két tényezővel is összefügg. Alkalmazzák a szerzők az általános és személyiséglélektan legújabb eredményeit. Ahogy nem felejtik el szüntelenül szembesíteni az elméleti tételeket a gyakorlati tapasztalatokkal. Így a legújabb kutatási tételek érvényességi körét is bátran megrajzolják a kötet írói vállalva az úttörők tevédségének, rizikójának felelősségét is.

A kötetet egy elméletileg kiemelt téma „*A nevelési folyamat sajátosságai és törvényszerűségei*” c. fejezet vezeti be mintegy átfogva a következő részleteket. Ezt szorososan követi s szinte teljessé teszi „*A közösség kialakítása és hatása a tanulók személyiségére*” c. kardinális témaegység. Részletesen tárgyalják a szerzők az erkölcsi, eszmei-politikai, a munkára nevelés elvi problémáit léppen az első két nyitó fejezet konkretizálásá adva. Önálló fejezetek kapnak helyet a testi, esztétikai nevelés témakörében. A módszertani problémákat „*A nevelés módszereinek általános jellemzése*” c. összefoglaló (IV. fejezet), illetve az úttörőszervezet, a Komszomol munka (XI. fejezet) elméleti taglalása világítja meg.

Alapos és iránymutató összefoglalások találhatók — kézikönyvben szinte elsőként — a tanulók nemi nevelése témakörnek, a tanulók önnevelése irányításának kérdéseiről. Végül a kötetet a pedagógiai tevékenység szervezőjének, a pedagógusnak a funkciójáról, személyiségéről szóló érdekes tanulmány zárja.

* A „*Tyeorija i metodyka kommunyiszcycseszkava voszpitanija v skolje*” c. kézikönyv kapcsán. Megjelent Moszkva, „*Proszvescsenyije*”, 1974. (A kommunista nevelés elmélete és módszertana az iskolában 288 oldal). Szerkesztője G. I. *Scsukina*, a Szovjetunió Pedagógiai Tudományos Akadémiájának levelező tagja.

Talán e felsorolásból is kitűnik, hogy a kötet bátran folytatja a kommunista nevelés elméletileg kimunkált alapelvei szellemében azokat az erőfeszítéseket, amelyek a szovjet pedagógiában az utóbbi évtizedben sajátos módon jelentkeztek. Ugyanakkor a korábbi és sok tekintetben differenciálatlan álláspont bírálataként a nevelési folyamat belső összefüggéseit, tartalmi és módszertani elemeit állítják a kötet alkotói előtérbe. Ezt csak egységes ideológiai, metodológiai és differenciálni tudó, a részleteket is feltáró kutatói- oktatói magatartás alapján voltak képesek a korábbinál magasabb szinten elvégezni.

*

A kötet koncepcionális megalapozását kétségtelenül a nevelési folyamat dialektikáját vállaló elméleti fejezet végzi el. G. I. SCSUKINA szerint — történelmi tapasztalatok alapján — a folyamat lényegét *a személyiség társadalmi feladatokra és funkciókra felkészítő, szervezett hatásrendszerében* kell meghatároznunk. Ennek értelmében meg kell szerveznünk a tanulók sokféle és különböző irányulású tevékenységét. Biztosítanunk kell az erkölcsileg értékes személyiség fejlesztése jegyében a legfőbb társadalmi funkciónak, az érintkezésmódnak a megszervezését (társak, felnőttek). Létre kell hoznunk a szükséges és társadalmilag fontos sokoldalú viszonyulásoknak a rendszerét. Mindez együtt biztosíthatja az erkölcsi, akarati, esztétikai és fizikai tulajdonságok harmonikus kialakítását.

A nevelési folyamat a biológiai, pszichológiai és pedagógiai hatások egysége. Ebből fakad komplex, összetett jellege. Számolnunk kell a környezet, a tömegkommunikáció, a mikrokörnyezet, család és milió különböző hatásaival. Szervezett és spontán hatások váltakoznak ebben a folyamatban, melynek irányítása sokoldalú nevelői tevékenységet igényel.

A folyamat dialektikáját azok az *ellentmondások* szabályozzák, amelyek annak szervezése kapcsán jelentkeznek. Ezek az ellentmondások lehetnek konfliktusok forrásai is. A legfontosabb ellentmondás keletkezhet az új, bonyolult, társadalmilag jelentős feladat megoldása és a már kialakult magatartásmódok, motívumok között. Ebben az esetben a tanulók igény szintjének, motivációs szintjének emelését kell biztosítani az ellentmondás leküzdése érdekében. Hasonlóan komoly feladat a külső követelmények és a tanulók egyéni törekvéseinek az összehangolása. Végül igen jelentős a céltudatos hatások és a spontán törekvések közt feszülő ellentmondások leküzdése is.

A nevelési folyamat törvényszerűségeinek megfogalmazása korszerű szerzői állásfoglalást fejez ki. Hangsúlyozza a tevékenység és érintkezésmód szervezésének alapvető összefüggéseit s törvényszerűnek ítéli a szervezethez magasabb szintje és a hatások mértékének alakulását. Hasonlóan kiemeli a nevelési folyamat *transzformátor-szerepének törvényszerűségeit* a külső hatások belsővé tételének megszervezésében (motívumok, beállítódások, orientáció, viszonyok). Végül jelzi a tanulók személyisége fejlődésének kiegyenlítetttségével kapcsolatos sajátos törvényszerűségeit s ezt a különböző korcsoportok vonatkozásában konkretizálja is.

A bevezető elméleti fejezet folytatásaként fordítja figyelmünket T. J. KONYNYIKOVA — az azóta elhunyt kiváló szovjet nevelésméleti kutató — a közösségi hatásrendszer néhány jellemző vonására. Mintegy összegezve a szovjet kutatók — Ja. L. KOLOMINSZKIJ, L. J. NOVIKOVA, N. Ja. SZKOMOROHOV, V. A. SZUHOMLINSZKIJ, V. A. JAKOVLEV — közösséggel kapcsolatos álláspontját, bemutatja *a mikrocsoport és a közösség* elvi különbségeit. A közösséget a nevelési folyamat fő eszközének értékelve felhívja a figyelmet annak bonyolult szerkezetére, sajátos belső felépítésére.

Részletesen elemzi a közösség tevékenységét s a tevékenység hatásának pszichológiai, pedagógiai feltételeit. Az alkotó játék, a tanulás s a közhasznú társadalmi munka szerepel az elemzett közösségi munkaformák között.

A viszonyok tanulmányozása jelen szerző összefoglalójában is helyet kap, ahogy SCSUKINA a nevelési folyamat egyik összetevőjeként tekintette azokat. KONNYIKOVA a kölcsönös függőség és felelősség viszonyai mellett *a közösségben a személyes viszonyulásokat s a humanista viszonytípusokat* emeli ki. Ez utóbbi az érintkezésmód, a hangnem és az egyes tanulók közösségi funkcióját hatják át s megszabják a közösségi fejlődés magasabb szintjének jellemzőit is.

Melyek a közösség fejlesztésének főbb eljárásai? Ezzel a kérdéssel a szerző a nevelési folyamat módszertani problémáit alapozza meg, melyre külön fejezetben kapunk választ. Mégis igen rokonszenves, hogy a közösségről szóló eszmélkedés a gyakorlati metodikák sorával zárul és pedig a hagyományteremtés, a közvéleményalakítás és erkölcsi tájékoztatás őszinte, nyílt vitaléggöre és a beszélgető—felvilágosító munka, az egyéni bánásmód és a közösségi szankciók alkalmazása egységes rendszerének érzékeltetése keretében.

A két fejezethez kapcsolódik T. J. KONNYIKOVA másik átfogó tanulmánya, *a nevelés módszereinek általános jellemzése* témaköréből. A közösségfejlesztés és az általános nevelésmódszertan összekapcsolására (ha szerkezetileg nem is kellő sikerrel) jó példát mutat az a törekvése, hogy az erkölcsi nevelés módszereihez mértén átfogóan kezelje a módszertani elemeket. Ez áll közel a kifejtett folyamat-felfogáshoz s ez ad lehetőséget a módszerek további differenciálásához is. Az erkölcsi nevelés kapcsán az erkölcsi tapasztalat fejlesztése és az erkölcsi tudat alakítása önálló eljárásként szerepel a tanulmányban. Különös figyelmet igényelnek az első csoporthoz tartozó módszerek, mint a tevékenység különböző típusainak megszervezése, a társadalmilag hasznos munka fejlesztésének módszerei, az alkotó játék felhasználása, a szocialista versenymozgalmak kialakítása. A tudati tényezők fejlesztése ismert kategóriák szerint oldható meg. Ezen a téren további elmélyült vizsgálatok nyújthatnak segítséget az erkölcsi ítéletek, fogalmak elsajátításának módszertani megalapozásához.

A jelzett témagazdagság s a belső összefüggések feltárásának igénye talán ebből a néhány fejezetből (I., II., IV.) is kitűnik.

Problémákat is megfogalmazhatunk az olvasottakkal kapcsolatban. Nem eléggé világos a nevelési és oktatási folyamat elhatárolása, illetve a kettő kölcsönhatásának értelmezése a bemutatott fejezetben. További kidolgozást igényel a nevelési folyamat és önnevelés, nevelési folyamat és permanens nevelés értelmezése.

Fontosnak tűnik a közösségi fejlesztés kapcsán a nevelők közösségének s funkciójuk értékelésének további vázlata. Ahogy a nevelési módszerek általános jellemzése közben hiányérzet keletkezik az olvasóban a felosztás lehetséges variációinak, a módszertan fogalmával kapcsolatos elemzéseknek az elmaradása miatt. Mindez azt is bizonyítja, hogy a tanulmányok szerzői a szokványos nevelésméleti összegezéseket elvetve termékeny vitapontokig, jelentős mértékben elfogadható eredményekig s további vizsgálati szempontok vázlatáig vezetik az olvasót.

A tanulságos kézikönyv további fejezeteinek bemutatása helyett kiemelünk néhány jelentősnek tűnő módszertani eljárást a kötet szerkezetével s szerkesztésével kapcsolatban:

a) Szerencsésnek tartjuk, hogy az eszmei-politikai nevelés és a tanulók társadalmi aktivitásának fejlesztése az egész erkölcsi nevelés szerves részeként szerepel a kötetben.

b) Fontosnak ítéljük a munka nevelési funkcióinak ilyen tagolt, a gyakorlat szempontjait jól érvényesítő összefoglalását.

c) A tanulók önnevelésével foglalkozó fejezet — véleményünk szerint — jobban illeszkedik a nevelési folyamat általános kérdésköréhez. Az itt látott megoldás több előnye ellenére sem megnyugtató, hiszen az egyéniség alakítása az egész folyamat szerves része.

d) Végül jelentősnek tartjuk a nevelői munkával kapcsolatos újabb kutatások összegezését s ösztönzőnek ítéljük a kutatások számára is.

A hazai nevelélmélet művelőinek is hasznos tanulmányokat ad tehát közre a leningrádi főiskolai kollektíva. Rendszertani, tartalmi és módszertani szempontból egyaránt újszerű s további megfontolásokra ösztönöz a kézikönyv minden fejezete. Gyakorlati szempontból is fontos, hogy minden fejezetet kérdések s átfogó jellegű irodalmi utalások zárnak. Így a kezdő, vagy önképzést folytató tapasztaltabb nevelő is egyaránt forgathatja. Könnyen olvasható, sokoldalúan argumentált, önállóságot igénylő könyvet ajánlhatunk az érdeklődőknek. Szakmai, kutatói és oktatói, nevelői és propagandista szempontból egyaránt gyarapíthatja a szerzői kollektíva a hazai érdeklődők horizontját.

PETRIKÁS ÁRPÁD

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK OKTATÁSÜGYÉNEK ÉS PEDAGÓGIÁJÁNAK NÉHÁNY FEJLŐDÉSI TENDENCIÁJA*

Az Amerikai Egyesült Államok oktatásügye is mintegy jó másfél évtizede immár három-négy megújuló, lökészerű szakaszban számottevő változáson, alakuláson megy át. Forrásban van, számos pontján — és ez nem az én megfogalmazásom, hanem ahol csak megfordultam, pedagógusok szájából a leggyakrabban elhangzott szó és pedagógiai könyvek, tanulmányok címében is visszatérően alkalmazott fogalom — „krízis” — állapotban van.

Mi ennek a *legfőbb kiváltó oka*, objektív mozzgó tényezője?

Mindenekelőtt a tudományos-technikai haladás követelte magasabb igények, a két világhrendszer fokozódó harca versenye, az amerikai társadalmon belül is növekvő feszültségek, amelyek lényeges tökéletesítést követelnek mind az ún. „dit”-¹, mind pedig a „tömeg”-képzésben. Egyaránt megkívánják mind az oktatási szerkezet, mind a tartalom, mind a módszerek mélyebbre hatoló modernizálását, a pedagógiai folyamatok és a pedagógiai technika hatékonyságának növelését. E vonatkozásban számottevő átalakulás érzékelhető: az amerikai oktatásügyben

* Az MTA Pedagógiai Bizottsága 1975. június 6-i ülésén elhangzott beszámolóiból. A szerző 1974 augusztusától 1975 februárjáig huzamosabb időt töltött az Amerikai Egyesült Államokban, elsősorban a felsőoktatási intézmények képző és nevelőmunkája korszerűsítésének tanulmányozására. Ennek során bizonyos benyomásokat szerzett az össz-iskolaügy és a pedagógia-tudomány alakulásának általános problémáiról is. Ennek alapján igyekezett vázlatos áttekintő képet adni az Amerikai Egyesült Államok oktatásügye, pedagógiai fejlődése néhány legfontosabb időszerű kérdéséről, természetesen nem a speciálisan elmélyedés, a részletes taglalás és a végleges megfogalmazás igényével. A szerző tanulmányútja fő céljának, a felsőoktatási pedagógia tapasztalatainak összefoglalását a szaksajtóban más helyütt teszi közzé.